עין משפט נר מצוה

נח א מיי׳ פ״כ מהל׳ סנהדרין הל׳ ז סמג עשין כז טוש״ע ח״מ סי׳ י סעיף א:

ב [מיי׳ שם הל׳ יג טוש״ע ח״מ סי׳ ג ס״ק]:

נט ג מיי׳ פ״ג מהלכות סנהדרין הלכה ח סמג עשין כז טוש״ע ח״מ סימן ח סעיף א:

ס ד ה מיי׳ שם הל׳ ט:

סא ו מיי׳ פ״כ שם הל׳ ז סמג שם טוש״ע ח״מ סימן י סעיף א:

סב ז מיי׳ שם פכ״ב הלכה כ סמג שם טוש״ע ח״מ סימן ח סעיף ד:

סג ח מיי׳ פכ״א שם הל׳ ז י סמג עשין כ טוש״ע ח״מ סימן יז סעיף ה ח:

סד ט מיי׳ פ״כ שם הלכה י סמג עשין שם טוש״ע ח״מ סימן י סעיף ד:

שאינו צריך לכלום. כלומר דגמיר וסביר וכן מוכח מדמייתי עלה דבי נשיאה אוקמו דיינא דלא גמיר ומיהו בפ״ג דכתובות (דף קה:) מייתי לה על דיין שאינו מקבל שוחד ומשמע שאין צריך לכלום שהוא עשיר (א):

תהא זריז. שלא להטיל אימה על הציבור לרדותם יותר מדאי וכן מוכח לקמן (דף ח.) דדרשינן מהאי קרא אזהרה לדיין שיסבול את הציבור:

פסילנא

שנאמר [1]הנה מטתו שלשלמה ששים גבורים סביב לה מגבורי ישראל כולם אחוזי חרב מלומדי מלחמה איש חרבו על ירכו מפחד בלילות מפחדה של גיהנם שדומה ללילה דרש ר׳ יאשיה ואיתימא [ב]רב נחמן בר יצחק מאי דכתיב [2]בית דוד כה אמר ה׳ דינו לבקר משפט והצילו גזול מיד עושק וכי בבקר דנין וכל היום אין דנין אלא [א]אם ברור לך הדבר כבקר אמרהו ואם לאו אל תאמרהו ר׳ חייא בר אבא א״ר [ג]יונתן מהכא [3]אמור לחכמה אחותי את [ג]אם ברור לך הדבר כאחותך שהיא אסורה לך אומרהו ואם לאו אל תאמרהו אמר ר׳ יהושע בן לוי עשרה [ד]שיושבין בדין קולר תלוי בצואר כולן פשיטא לא צריכא אלא לתלמיד היושב לפני רבו [ה]רב הונא כי הוה אתי דינא לקמיה [ב]מיכניף ומייתי עשרה רבנן מבי רב אמר כי היכי דלימטיי׳ [ו]שיבא מכשורא רב אשי כי הוה אתי טריפתא לקמיה מכניף ומייתי להו לכולהו טבחי דמתא מחסיא אמר כי היכי דלימטיין שיבא מכשורא [ז]כי אתא רב דימי אמר דרש רב נחמן בר כהן מאי דכתיב [4]מלך במשפט יעמיד ארץ ואיש תרומות יהרסנה אם דיין דומה למלך שאינו צריך לכלום יעמיד ארץ ואם דומה לכהן שמחזר בבית הגרנות יהרסנה דבי נשיאה אוקמו דיינא דלא הוה גמיר א״ל ליהודה בר נחמני מתורגמניה דריש לקיש קום עליה באמורא קם גחין עליה ולא א״ל ולא מידי פתח ואמר [5]הוי אומר לעץ הקיצה עורי לאבן דומם הוא יורה הנה הוא תפוש זהב וכסף וכל רוח אין בקרבו [ג]ועתיד הקב״ה ליפרע ממעמידין שנאמר [6]וה׳ בהיכל קדשו הס מפניו כל הארץ אמר ריש לקיש [ח]כל [י]המעמיד דיין [ט](על הציבור) שאינו הגון כאילו נוטע אשירה בישראל שנאמר [7]שופטים ושוטרים תתן לך וסמיך ליה [8]לא תטע לך אשרה כל עץ אמר רב אשי [ה]ובמקום שיש תלמידי חכמים כאילו נטעו אצל מזבח שנאמר [8]אצל מזבח ה׳ אלהיך כתיב [9]לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב אלהי זהב הוא דלא עבדי הא דעץ שרי אמר רב אשי אלוה הבא בשביל כסף ואלוה הבא בשביל זהב רב כי הוה אתי [י]לבי דינא אמר הכי ברעות נפשיה לקטלא נפיק וצבי ביתיה לית הוא עביד וריקן לביתיה עייל ולואי שתהא ביאה כיציאה כי הוי חזי [כ]אמבוהא (דספרי) אבתריה אמר [10]אם יעלה לשמים שיאו [וגו׳] כגללו לנצח יאבד (וגו׳) מר [ל]זוטרא חסידא כי הוו מכתפי ליה בשבתא דריגלא אמר הכי [11]כי לא לעולם חוסן ואם נזר לדור ודור דרש בר קפרא מנא הא מילתא דאמרו רבנן [מ]הוו מתונין בדין דכתיב [12]לא תעלה במעלות וסמיך ליה [13]ואלה המשפטים אמר ר׳ [נ]אליעזר [ס]מניין לדיין שלא יפסע על ראשי עם קודש שנא׳ לא תעלה במעלות וסמיך ליה ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם מיבעי ליה [ט]אמר רבי ירמיה ואיתימא רבי חייא בר אבא אלו כלי הדיינין רב הונא כי הוה נפק לדינא אמר הכי אפיקו לי מאני חנותאי מקל ורצועה ושופרא וסנדלא [14]ואצוה את שופטיכם בעת ההיא אמר רבי יוחנן כנגד מקל ורצועה תהא זריז [14]שמוע בין אחיכם ושפטתם אמר רבי חנינא [ע]אזהרה [פ]לבית דין שלא ישמע דברי בעל דין קודם שיבא בעל דין חבירו ואזהרה לבעל דין שלא יטעים דבריו לדיין קודם שיבא בעל דין חבירו קרי ביה נמי שמע בין אחיכם [צ]רב כהנא אמר מהכא [15]מלא תשא לא תשיא [14]ושפטתם צדק אמר ריש לקיש צדק את הדין ואחר כך חתכהו [14]בין איש ובין אחיו [ג](ובין גרו) אמר רב יהודה [ק]אפילו בין בית לעלייה ובין גרו אמר רב יהודה אפילו בין תנור לכירים [16]לא תכירו פנים במשפט רבי יהודה אומר לא תכירהו רבי אלעזר אומר לא תנכרהו אושפיזכניה דרב אתא לקמיה לדינא אמר לו לאו אושפיזכני את אמר לו אין [ר]אמר ליה דינא אית לי אמר ליה פסילנא

מטתו שלשלמה. שכנו של מקום: **ששים גבורים.** תלמידי חכמים וששים לאו דוקא (ס): **מלומדי מלחמה.** מלחמתה של תורה: **אם ברור לך.** הדין כבקר שהוא מאיר: **אומרהו.** והכי משמע דינו לבקר הוציאו לאור משפט: **קולר תלוי.** עונשה של הטייה: **לתלמיד היושב לפני רבו.** ובא דין לפני רבו והוא לא נזקק לדבר נענש אם שתק והוא מבין ברבו שטועה: **דלמטיין שיבא מכשורא.** שיגיעתו נסורת קטנה מן הקורה כלומר שאם נטעה ישתלש העונש בין כולנו ויקלו מעלי: **שיבא.** נסורת כמו (הושע ח) כי שבבים יהיה עגל שומרון ומתרגמינן לניסרי לווחין: **טבחי.** בקיאין בטריפות: **אם דומה הדיין למלך.** שבקי בטיב דינין ומלא חכמה כמלך זה שהוא עשיר: **שמחזר על הגרנות.** לשאול תרומותיו ואף זה צריך לחזר לשאול כ״ד: **קום עליה באמורא.** להשמיע דרשה לציבור מה שילמדם לך: **וה׳ בהיכל קדשו.** סמוך להאי קרא דהוי אומר לעץ הקיצה עורה לאבן וגו׳ הוא יורה הנה הוא תפוש וגו׳ כתב הס מפניו כל הארץ יכלה על עון הזה (א) את כל הארץ: **כל עץ.** משמע דיין דכתיב (דברים כ) כי האדם עץ השדה ומוקמינן ליה (פ) בתלמיד: **אצל מזבח.** ות״ח מכפרין ומגינין כמזבח: **אלוה הבא בשביל כסף.** דיין שהעמידוהו ע״י שנתן ממון למלך על כך: **לדינא.** לדון: **לקטלא.** לישא עליו חטא ועל עצמו היה אומר: **וצבי ביתיה לית הוא עביד.** צרכי ביתו אינו עושה כאן: **וריקן לביתיה עייל.** שאינו משתכר כאן כלום: **ולואי שתהא ביאה.** שאחזור לביתי כיציאה שיצאתי מביתי בלא חטא שלא אטעה ואענש: **אמבוהא.** סיעת אנשים: **אם יעלה לשמים וגו׳.** כדי שלא תזוח דעתו עליו היה אומר כך: **כגללו.** גלל רעי: **מכתפי להו.** נושאין אותן על הכתף שהיו זקנים ואינם יכולין לרוץ ומטריחין את הציבור לעמוד בפניהם לפיכך היו עבדיהם נושאין אותם מהר: **בשבתא דרגלא.** שבת ששואלין בו בהלכות הרגל והיינו שלשים יום קודם הרגל: **מתונים.** רגילין בהמתנה כדי לעיין בה יפה קודם שתחתכוהו: **במעלות.** במוקה ובמרוצה: **על ראשי עם קדש.** שבשעה שהמתורגמן דורש היו הציבור יושבין לארץ והמפסיע ביניהן לילך ולישב במקומו נראה כמפסיע על ראשן: **וסמיך ליה ואלה המשפטים.** כלומר אף לשופטים אני מזהיר: **כלי הדיינים.** דשייכא בהו שימה דבר המטלטל: **רצועה.** למלקות: **מקל.** למכת מרדות עד שיחזור בו: **שופר.** לשמתא ונידוי: **סנדל.** לחליצה: **ואצוה.** כל צואה לשון זירוז הוא דתניא (קדושין דף כט:) כל מקום שנאמר צו אינו אלא לשון זירוז ועל מה זירז על המקל ועל הרצועה שיהו מטילין אימה על הציבור לשם שמים: **שמוע בין אחיכם.** כשיהיו שניהם יחד שמעו דבריהם ולא תשמעו דברי זה בלא זה שמסדר דברי שקר כדברי אמת לפי שאין מכחישן ומכיון שלב הדיין נוטה לו לזכות שוב אין לבו מהפך בזכות השני כל כך: **שמע.** דכתיב בין אחיכם כשתהיו שניכם יחד משמע: **לא תשא.** לא תקבל שמע שוא אזהרה לדיין וקרי ביה נמי לא תשיא אזהרה לבעל דין: **בין איש ובין אחיו.** שנפלה להם בית בירושה אל תאמר טול אתה בית ואחיך עליה ומה בכך הרי לכל אחד יש לו דירה אלא העלה אותן בדמים והשווה חלוקתן ע״י מעות: **בין גרו.** לשון מגור תשמישי דירה. אל תאמר יטול זה תנור וזה כירה שהרי תנור עודף על הכירה וצריך להוסיף דמים: **לא תכירהו.** אם הוא אוהבך: **לא תנכרהו.** אם הוא שונאך לא תעשה לו כנכרי לחייבו: **אמר ליה.** ההוא גברא לרב: **ולאו אושפיזכני את.** כלומר אין אתה זכור שעשיתי עמך חסד: **א״ל.** רב אין: **אמר ליה ההוא גברא דינא אית לי.** ורוצה אני שתהא דיין:

פסילנא

מסורת הש״ס

א) גירסת רי״ף ורא״ש רבי שמואל בר נחמני, ב) נ״ל יוחנן, ג) שבת קמה:, ד) הוריות ג:, ה) [שם ע״ש], ו) נ״ל שיבא, ז) כתובות קה:, ח) ע״ז נב., ט) [בע״ז שם ליתא], י) יומא פו: ע״ש, כ) [סוכה נה.], ל) [יומא פו.], מ) [אבות פ״א מי״א], נ) [נ״ל אלעזר], ס) [עי׳ תוספות יבמות קה: ד״ה מי שצריך], ע) [שבועות לא. ע״ש בתוספות ד״ה שלא], פ) [שבועות לא. ע״ש], צ) [בילקוט ליתא], ק) [בערוך ערך בית עליה תרגמה פי׳ נאבן], ר) א״ל מאי בעית א״ל דינא אית לי כצ״ל רש״ל, ש) [עי׳ תוס׳ יבמות קט: ד״ה שפים], ת) [תענית ז.], א) [בכתובות שם ד״ה מאי דכתיב וכו׳ ישבו בשם ר״ת ישוב על זה],

◆

גליון הש״ס

גמרא א״ר ירמיה ואיתימא ר׳ חייא בר אבא. עי׳ טורי אבן מגילה דף ג ע״ב ד״ה מגלפן:

◆

הגהות הב״ח

(א) רש״י ד״ה וה׳ בהיכל וכו׳ עון הזה כל כצ״ל ותיבת את נמחק:

◆

תורה אור השלם

1. הנה מטתו שלשלמה ששים גברים סביב לה מגברי ישראל: כלם אחזי חרב מלמדי מלחמה איש חרבו על ירכו מפחד בלילות: שיר השירים ג ז-ח
2. בית דוד כה אמר יי דינו לבקר משפט והצילו גזול מיד עושק פן תצא כאש חמתי ובערה ואין מכבה מפני רע מעלליכם: ירמיהו כא יב
3. אמר לחכמה אחתי את ומדע לבינה תקרא: משלי ז ד
4. מלך במשפט יעמיד ארץ ואיש תרומות יהרסנה: משלי כט ד
5. הוי אמר לעץ הקיצה עורי לאבן דומם הוא יורה הנה הוא תפוש זהב וכסף וכל רוח אין בקרבו: חבקוק ב יט
6. ויי בהיכל קדשו הס מפניו כל הארץ: חבקוק ב כ
7. שפטים ושטרים תתן לך בכל שעריך אשר יי אלהיך נתן לך לשבטיך ושפטו את העם משפט צדק: דברים טז יח
8. לא תטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח יי אלהיך אשר תעשה לך: דברים טז כא
9. לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו לכם: שמות כ כ
10. אם יעלה לשמים שיאו וראשו לעב יגיע: כגללו לנצח יאבד ראיו יאמרו איו: איוב כ ו-ז
11. כי לא לעולם חסן ואם נזר לדור ודור: משלי כז כד
12. ולא תעלה במעלת על מזבחי אשר לא תגלה ערותך עליו: שמות כ כג
13. ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם: שמות כא א
14. ואצוה את שפטיכם בעת ההוא לאמר שמע בין אחיכם ושפטתם צדק בין איש ובין אחיו ובין גרו: דברים א טז
15. לא תשא שמע שוא אל תשת ידך עם רשע להיות עד חמס: שמות כג א
16. לא תכירו פנים במשפט כקטן כגדל תשמעון לא תגורו מפני איש כי המשפט לאלהים הוא והדבר אשר יקשה מכם תקרבון אלי ושמעתיו: דברים א יז

◆

מוסף רש״י

הנה מטתו. בית המקדש שהם לשכת הגזית. **שלשלמה.** שהשלום שלו. **גבורים.** דיינים (יבמות קט.). **שאינו צריך לכלום.** שהוא עשיר ואין צריך להחניף (כתובות קה:). **אצל מזבח.** תלמידי חכמים, דאפילו אוקמיה בדיין שאינו הגון, הלכך מזבח נמי כנגדו (ע״ז נב.). **ברעות נפשיה.** ברצון עצמו, **לקטלא נפיק.** לישא עונש חטא שמא ישגה בדין ועל עצמו אמר כן (יומא פו.). **וצבי ביתיה לית הוא עביד.** בכל זה לא יעשה צרכי ביתו ולא ישתכר כלום בדבר (שם). **ולואי שתהא ביאה כיציאה.** שישוב ויכנס לביתו בלא חטא כיוצא (שם). **אמבוהא.** גדודי בני אדם הולכין אחריו לכבודו (שם). **אם יעלה לשמים וגו׳.** וכל זה אמר שלא תזוח דעתו (שם). **כי הוו מכתפי ליה.** זקן היה ונושאין אותו באלונקי בכתפיהם בבית המדרש שלא להטריח את הצבור לקום מפניו (שם). **הוו מתונין בדין.** לשון ממתינין, שלא יהיו גומרין הדין במהרה אלא חוקרין בו בעומק, לפי שהדין יושב ברומו של עולם, שהרי לעשרת הדברות סמכו הכתוב, דכתיב ואלה המשפטים, ללמדך שהם גופי תורה, ס״א מתונים לשון קשה, כלומר שיהיו מתקשים ומתמהמים בדין, שמתוך כך יצא הדין לאמתו (אבות פ״א מ״א). **מלא תשא לא תשיא.** לא תשא אזהרה למקבל, קרי ביה לא תשיא אזהרה לבעל דין (שבועות לא.).

◆

רבינו חננאל

כתיב בית דוד כה אמר ה׳ דינו לבקר משפט. דרש ר׳ יאשיה אם ברור לך הדבר והדין על בוריו עם מי האמת ומי הזכאי ומי החייב כמו שברור לך כי הבוקר הוא שעה ראשונה של יום בלא כלום ספק אומרהו. ואם עדיין לא ברור לך אל תאמרהו כיוצא בו אמור לחכמה אחותי את אם ברור לך הדבר בבירור שהיא אחותך שהיא יצאה ממעי אמך שהיא אסורה לך אומרהו וכו׳: **עשרה** שיושבין בדין הקולר תלוי בצואר כולן ואפילו תלמיד היושב לפני רבו. רב הונא הוה מכניף בדינא עשרה רבנן בהדיה. ורב אשי בענין טריפה הוה מכניף כולהו טבחי דמחסיא אמר כי היכי דלימטיין שיבא מכשורא. מלך במשפט יעמיד ארץ. אם דומה הדיין למלך שאינו צריך לכלום ליהנות מבני אדם יעמיד ארץ. אם ככהן המחזר על הגרנות ליטול תרומה יהרסנה כלומר אין בו כח למחות בפני שהנאתו ממנו. וכל המעמיד דיין לישראל שאינו הגון כאלו נטע אשרה וכו׳: **ענין** הוו מתונים בדין ושלא יפסע הדיין על ראשי עם קודש. כלי הדיין כגון מקל ורצועה. ואזהרה לדיין שלא ישמע דברי בעל דין אלא בפני בעל דינו ואזהרה לבעל דין שלא ישמיע דבריו לדיין שלא בפני בעל דינו. וצדק את הדין ואחר כך חתכהו בין איש ובין אחיו אפילו בין בית לעלייה צריך הדיין להיות בקי כמשפט הפסדות העלייה על הבית כמה היא כדי שידין כמה יש לבעל העלייה בתחתון וכן צריך להיות בקי כמה הרחקת התנור מן הכותל או מן העזיבה שתחת התנור. וכמה הרחקת הכירה והמחזיק בכירה אין לו לעשות וכיוצא בדינים הללו ולא יהיו [קל] בעיניו מפני שהן כך בלא נשיאות ממון ובלא נתינת ממון